

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
ІМЕНІ КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

НЕЧАЄВА КРИСТИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 347.65/.68

**ВІДУМЕРЛІСТЬ СПАДЩИНИ
ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Аврамова Ольга Євгенівна,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

доцент кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Теремецький Владислав Іванович,

Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України,

професор кафедри університетської освіти і права;

кандидат юридичних наук

Петровський Андрій Володимирович,

Національна академія внутрішніх справ,

доцент кафедри цивільного права і процесу

Захист відбудеться «1» грудня 2017 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01 в Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35

Автореферат розісланий «28» жовтня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р.В. Зварич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми обумовлена тим, що при застосуванні інституту відумерлості спадщини зберігається економічний баланс, задовольняються приватні інтереси, унеможлиблюється зловживання суб'єктивними правами, зберігається режим законності щодо майнових прав, які входять до складу відумерлої спадщини. Незважаючи на значення відумерлості спадщини для сталого розвитку суспільних відносин, вона є одним із дискусійних понять у юридичній науці, оскільки в межах європейського правового поля законодавчий підхід щодо цього юридичного явища розділився на дві групи: теорію спадкування (універсальне правонаступництво, традиція германського права) та теорію окупації (сингулярне правонаступництво, традиція римського права). Національне законодавство України базується на першій теорії, але останнім часом спостерігається наукова тенденція щодо відмови від неї, що потребує подальшого переосмислення.

Дослідження відумерлості спадщини є необхідним і для захисту прав та інтересів територіальних громад, органів місцевого самоврядування, оскільки в їх правозастосовній практиці виникла низька практичних питань, обумовлених оновленням цивільного та цивільного процесуального законодавства щодо можливості звернення до суду кредиторів, власників або користувачів суміжних земельних ділянок сільськогосподарського призначення з вимогою про визнання спадщини відумерлою. Крім того, наявність у правовідносинах відумерлості спадщини публічного суб'єкта (територіальної громади) призводить до регулювання правовідносин відумерлості спадщини як нормами публічного, так і приватного права. Збереження балансу засад цивільного законодавства у цих правовідносинах є необхідним для захисту прав та інтересів суб'єктів цивільних відносин. Вказані науково-практичні задачі підкреслюють необхідність окремого дослідження відумерлості спадщини за цивільним законодавством України.

Проблематика відумерлості спадщини обумовлена і особливістю правового регулювання відносин відумерлості спадщини, яке базується на нормах цивільного та адміністративного права. Окремі питання відумерлості спадщини (виявлення, взяття на облік тощо) регулюються рішеннями органів місцевого самоврядування. Тобто, залежно від місця відкриття спадщини та/або знаходження нерухомого майна, що входить до складу відумерлої спадщини, конкретними місцевими радами визначаються правила щодо відумерлості спадщини.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці Т.В. Боднар, В.К. Дронікова, І.В. Жилінкової, Ю.О. Заїки, Л.В. Козловської, Н.С. Кузнецової, В.І. Курдіновського, О.І. Неліна, О.О. Первомайського, І.О. Покровського, З.В. Ромовської, Є.О. Рябокonia, В.І. Серебровського, Н.Б. Солтис, І.В. Спасибо-Фатєєвої, С.Я. Фурси, Ю.Є. Ходики та інших науковців.

У національній юридичній науці питанням відумерлості спадщини присвячені окремі публікації О.Є. Аврамової, С.С. Бичкової, О.Є. Кухарева, О.П. Печеного, О.В. Розгон, Є.О. Рябокonia, Н.Б. Солтис, Є.Є. Фурси, Є.І. Фурси та інших вчених. Незважаючи на їх спробу подолати теоретичні проблеми, що склались у сфері відумерлої спадщини, все ще залишається дискусійним правова природа, юридичний склад фактів, підстави та наслідки відумерлості спадщини за цивільним законодавством.

Наведене вказує на актуальність обраної теми дисертації та потребу окремого теоретичного дослідження відумерлості спадщини за цивільним законодавством.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне

дослідження спрямовано на реалізацію положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Роботу виконано відповідно до п. 5 розділу I, п. 2 розділу II, п. 3 розділу V Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 рр., схвалених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11, та в межах науково-дослідних тем Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу цивільного, спадкового законодавства, практики його застосування з'ясувати правову природу, особливості правовідносин, підстави та наслідки відумерлості спадщини за цивільним законодавством та розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства у сфері визнання спадщини відумерлою.

Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *задачі*:

- виявити генезис правового регулювання відумерлості спадщини;
- визначити поняття та правову природу відумерлості спадщини;
- розкрити склад юридичних фактів відумерлості спадщини;
- охарактеризувати суб'єктів правовідносин відумерлості спадщини;
- визначити об'єкт правовідносин відумерлості спадщини;
- розкрити зміст правовідносин відумерлості спадщини;
- охарактеризувати матеріальні підстави визнання спадщини відумерлою;
- розкрити процесуальні підстави визнання спадщини відумерлою;
- з'ясувати наслідки визнання спадщини відумерлою;
- сформулювати пропозиції з удосконалення цивільного законодавства у сфері відумерлості спадщини.

Об'єктом дослідження є цивільно-правові відносини, що виникають з приводу відумерлості спадщини.

Предметом дослідження є відумерлість спадщини за цивільним законодавством України.

Методи дослідження складають як загальнонаукові методи пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на діалектичному підході до досліджуваного об'єкта, так і окремі спеціальні методи наукового пізнання. Історично-правовий метод застосовано для виявлення генезису правового регулювання та юридичної науки щодо відумерлості спадщини (підрозділ 1.1, 1.2). Діалектичний метод становить методологічну основу дисертації та дозволив виявити склад юридичних фактів відумерлості спадщини, суб'єктів та об'єкти правовідносин відумерлості спадщини (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). Формально-логічний метод використано для виявлення змісту правовідносин відумерлості спадщини (підрозділ 2.3). Системно-структурний метод застосовано для встановлення процесуальних підстав визнання спадщини відумерлою та порядку задоволення вимог кредиторів (підрозділи 3.2, 3.3). Метод аналізу і синтезу дозволив виявити розбіжності у понятійному апараті матеріальних підстав визнання спадщини відумерлою; дослідити різні наукові підходи до поняття відумерлості спадщини (підрозділи 1.2, 1.3, 3.2). Техніко-юридичний метод використано для формулювання напрямів удосконалення правової регламентації відумерлості спадщини (підрозділи 1.1,

1.3, 3.1, 3.2). Порівняльний метод застосовано при розгляді відмови від спадщини та наслідків визнання спадщини відумерлою (підрозділи 3.1, 3.3). Формально-логічний та формально-догматичний методи дозволили проаналізувати наукові джерела, нормативні акти, судову практику та розробити пропозиції з удосконалення законодавства.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, які визначають правові засади цивільно-правового регулювання відумерлості спадщини. *Емпіричну основу* дослідження становлять узагальнення судової практики, теоретичні засади теорії держави та права, довідкові видання, рішення органів місцевого самоврядування щодо відумерлості спадщини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших системних досліджень теоретичних та практичних проблем відумерлості спадщини, її підстав та наслідків. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- охарактеризовано правове регулювання відумерлості спадщини та з'ясовано, що воно носить комплексний характер, оскільки поєднує норми цивільного та адміністративного права з наданням переваги цивільному законодавству;

- доведено, що термін «відумерлість спадщини» базується на логіко-правових зв'язках щодо суб'єкта, а не об'єкта. Об'єкт (майно, майнові права) не відмирає для цивільного обігу, а відмирає саме суб'єктний зв'язок щодо цього майна;

- доведено, що за складом юридичних фактів правовідносини відумерлості спадщини є спадковими правовідносинами;

- сформульовано можливість переходу майнових прав за правилами відумерлості спадщини на пай, акцію, частку у статутному капіталі юридичної особи до юридичної особи, якій належить відповідний статутний капітал, у порядку правонаступництва;

- розкрито співвідношення та розмежування понять «відумерле майно» і «відумерлість спадщини» та доведено, що відумерлість спадщини може розглядатися як широке поняття, яке охоплює статус відумерлого майна та процес визнання спадщини відумерлою;

- запропоновано поділяти суб'єктів, які мають право звернутися до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою на групи: 1) зобов'язальні суб'єкти щодо подання заяви до суду (органи місцевого самоврядування); 2) уповноважені суб'єкти звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою (кредитори спадкодавця, власники або користувачі суміжних земельних ділянок, якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення); 3) заінтересовані суб'єкти (спадкоємці, які заявляють свої майнові права на спадщину після її визнання відумерлою);

удосконалено:

- наукову думку щодо розмежування цивільних та адміністративних правовідносин відумерлості спадщини, що полягає у різних правомочностях суб'єктів щодо відумерлості спадщини;

- наукові положення щодо особливостей змісту правовідносин із визнання спадщини відумерлою та зроблено висновок, що такими є: наявність активного обов'язку в органів місцевого самоврядування щодо її прийняття; відсутність в органів місцевого самоврядування права відмовитись від прийняття відумерлої спадщини;

виникнення в органів місцевого самоврядування всіх суб'єктивних прав та обов'язків правонаступника з дня набрання законної сили рішення про визнання спадщини відумерлою; універсальність правонаступництва за обов'язками спадкодавця;

дістали подальшого розвитку:

– наукова позиція, що обов'язок подання до суду заяви про визнання спадщини відумерлою органів місцевого самоврядування має активну форму;

– твердження, що територіальна громада вважається правонаступником усіх прав і обов'язків спадкодавця з дня набрання законної сили рішення про визнання спадщини відумерлою;

– положення правової доктрини щодо поділу підстав з відмови від спадщини за позитивним та негативним змістом на: 1) позитивні підстави відмови від спадщини – фактичні, юридичні обставини що дозволяють спадкоємцю отримати спадщину та вказують на його намір не здійснювати дії щодо прийняття спадщини; 2) негативні підстави відмови від спадщини – фактичні, юридичні обставини, що не дозволяють спадкоємцю реалізувати своє право на спадщину (хвороба, відсутність своєчасних відомостей про смерть спадкодавця, ув'язнення, інвалідність тощо);

– наукова думка, що негідні спадкоємці – це фізичні чи юридичні особи, які визначені законом або заповітом спадкоємцями і особисто та/або через своїх представників: 1) вчинили протиправні умисні дії проти життя і здоров'я спадкодавця; 2) допустили негідну поведінку, що сприяла виникненню прав на спадкування; 3) не мають необхідного родинного зв'язку зі спадкодавцем; 4) вчинили інші неправомірні умисні дії з метою отримання права на спадщину.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, висновки, пропозиції можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки теоретико-правових питань відумерлості спадщини у цивільному законодавстві;

– у правотворчій діяльності – під час внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють відносини визнання спадщини відумерлою;

– у правозастосовній сфері – для поліпшення практичної діяльності працівників органів прокуратури, адвокатури, нотаріату, суду, органів місцевого самоврядування у сфері відумерлості спадщини;

– у навчальному процесі – під час укладання підручників, навчальних посібників та проведення занять з дисциплін «Цивільне право», «Сучасні проблеми цивільного права», «Спадкове право»;

– у правовиховній сфері – під час роботи щодо підвищення рівня правової та професійної культури працівників суду, органів місцевого самоврядування, адвокатури, нотаріату та правового виховання населення.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації, викладені у дослідженні, обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права і процесу Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, де було виконано дисертацію, та були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Сучасні проблеми цивілістики присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова» (м. Харків, 20 грудня 2013 р.); «Проблеми цивільного права та процесу присвяч. пам'яті О.А. Пушкіна» (м. Харків, 7 червня 2014 р.); «Проблеми цивільного права та процесу присвяч. пам'яті професора О.А. Пушкіна» (м. Харків, 30 травня 2015 р.); «О поиа

perspectiva a proceselor de integrare europeana a Moldovei si Ucrainei» (Chisinau, Republica Moldova, 25-26 martie 2015); «Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених» (м. Харків, 14 травня 2015 р.); «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні (м. Запоріжжя, 24–25 березня 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 6 наукових статтях, з яких 5 опубліковано у наукових фахових виданнях України (дві з яких у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних), 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у 6 тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 204 сторінки, з них основного тексту 179 сторінок, список використаних джерел налічує 213 найменувань і займає 23 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію та публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Загальні засади відумерлості спадщини» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Генезис правового регулювання відумерлості спадщини»* розглянуто генезис відумерлості спадщини у цивільному законодавстві. Виявлено, що суб'єктом прав на майно померлої людини у період первісного ладу виступав рід, плем'я. З розвитком економічних відносин постає питання щодо визначення статусу майна, на яке не заявляють права спадкоємці. Римські юристи розглядали безхазяйним майно, яке не переходило за законом чи заповітом до спадкоємців або спадкоємці не приймали спадщину чи вмирили до її прийняття. Германське право у п. XLIV § 10 «Pro reipus'e» Салічної правди вперше закріпило сутність відумерлої спадщини: «І вже якщо не виявиться родичів до шостого покоління (включно), тоді надходить в казну і самий reipus...». Отже, еволюційно у спадкове законодавство було покладено два підходи до розуміння відумерлої спадщини: як до безхазяйного майна (римська традиція) та майна, що переходить у власність держави (германська традиція).

Германська традиція визнання спадщини відумерлою властива для української правової традиції. При цьому для національного права було первинним родовий характер спадкування, а перехід спадкового майна до публічного суб'єкта був виключенням. Протягом XIX століття виявляється неухильна тенденція до поступового звуження родинного спадкування. Родинний зв'язок став уступати місце інтересам сталого правопорядку, а тому європейськими юристами було визнано спадкові права держави на відумерлу спадщину. У XIX столітті суб'єктом прав на відумерлу спадщину (спадкоємці) виступали такі публічні суб'єкти: держава; товариство дворян; громади, де мешкав козак, якому належали родові козачі землі, але він не залишив спадкоємців. Перехід майна козака до громади було передвісником сучасних правил відумерлості спадщини, відповідно до яких відумерла спадщина переходить до територіальної громади.

У ХХ-му столітті в українському спадковому праві відзначилось панування права держави на спадкове майно. З 1919 р. по 1922 р. усе приватне майно за правилами спадкування переходило до держави. Цивільний кодекс УСРР 1922 р. закріплював правила спадкування, зокрема право держави на спадщину за правилами універсального правонаступництва. У Цивільному кодексі УРСР 1963 р. не було встановлено чіткого термінологічного визначення виморочного майна, а існувало лише правило щодо переходу спадщини до держави. За цими українськими кодексами перехід майна до держави було різновидом спадкування.

Новелою Цивільного кодексу України 2003 р. стала категорія «відумерлість спадщини». За новими правилами спадкування територіальна громада виступає не спадкоємцем, а правонаступником. У 2016 р. правове регулювання відносин відумерлості спадщини значно змінилося у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової долі земельних ділянок, власники яких померли», що призвело до якісних змін елементів цивільних правовідносин що виникають, змінюються, припиняються з приводу відумерлості спадщини.

У підрозділі 1.2 *«Поняття та правова природа відумерлості спадщини»* розглянуто наявні теоретичні підходи до поняття та правової природи відумерлості спадщини. З'ясовано, що в юридичній науці не існує єдиного погляду на правову природу поняття відумерлості спадщини. Так, відумерла спадщина розглядається як самостійна правова підстава набуття права власності (О.В. Розгон); відумерлість спадщини не є видом спадкування, а майно переходить до держави у порядку, встановленого для безхазяйного майна (І.О. Аккуратов, О.Є. Кухарев); відумерлість спадщини визначається як різновид спадкування (Ю.О. Заїка, Є.О. Рябоконт). Аналіз наведених позицій надав можливість отримати висновок про відмінність відумерлої спадщини та безхазяйного майна, незважаючи на те, що ці поняття мають практичну ідентичність у правовому режимі та функціях. Зокрема, в обох випадках територіальна громада отримує дохід з реалізації майна, яке визнано відумерлим чи безхазяйним. Набуття права власності на відумерлу спадщину та безхазяйне майно відбувається на підставі рішення суду. Утім, ці поняття мають чимало важливих відмінностей: 1) у територіальній громаді виникає право на відумерлу спадщину після смерті особи (що відома як власник майна або майнових прав) та неприйняття, відмови, усунення спадщини спадкоємцями, а право на безхазяйне майно виникає у зв'язку з відсутністю власника (коли суб'єкт власності, майнових прав не відомий); 2) наслідком відумерлості спадщини є універсальне правонаступництво, а статус безхазяйного майна не передбачає відносин правонаступництва (оскільки це первинний спосіб виникнення права власності); 3) існує механізм повернення до спадкоємця відумерлої спадщини або відшкодування вартості реалізованого майна, але щодо безхазяйного майна такого механізму не передбачено.

Підрозділ 1.3 *«Склад юридичних фактів відумерлості спадщини»* присвячено встановленню складу юридичних фактів відумерлості спадщини. Відумерла спадщина є послідовним накопиченням передбаченого законом складу юридичних фактів. Для визнання спадщини відумерлою наявності одного факту недостатньо. Юридичні факти відумерлості спадщини є реальними життєвими обставинами, з якими пов'язано встановлення факту смерті спадкодавця та відсутності спадкоємців, а також припущення існування майна, щодо якого не заявлено вимог спадкоємців. Припущення існування майна (факт-презумпція) пов'язано з тим, що майно спадкоємця не завжди

знаходиться в одному місці та виникає необхідність визначити склад рухомого і нерухомого майна померлої особи. У складі юридичних фактів обов'язково встановлюється юридичний факт відсутності спадкоємців на майно, відмови їх від спадщини, неприйняття спадкоємцями спадщини або їх усунення від спадкування.

Розділ 2 «Елементи цивільних правовідносин відумерлості спадщини» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Суб'єкти правовідносин відумерлості спадщини» проаналізовано суб'єктний склад правовідносин відумерлості спадщини. Виявлено, що суб'єкти правовідносин спадкування та суб'єкти відумерлості спадщини мають якісне розмежування, пов'язане з імперативним методом правового регулювання відносин відумерлості спадщини, зокрема у правовідносинах відумерлості спадщини відсутній спадкоємець, а є правонаступник, що не може відмовитися від відумерлої спадщини. Встановлено, що суб'єктом прав на нерухоме майно, яке належало померлому іноземному громадянину в Україні, є територіальна громада за місцем знаходження нерухомого майна згідно української юрисдикції. З'ясовано, що з 2016 р. кредитори, власники або користувачі суміжних зі спадкодавцем земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають звертатися із заявою про визнання спадщини відумерлою до суду. Доведена доцільність розмежування суб'єктів, які мають право звертатися до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою та суб'єктів правовідносин відумерлості спадщини за цивільним законодавством України. Окремо розглянута можливість визнання юридичною особою правонаступником у відносинах відумерлості спадщини, якщо до складу відумерлої спадщини входять корпоративні права, оскільки введення до статутного капіталу прав та інтересів територіальної громади може призвести до конфлікту інтересів.

У підрозділі 2.2 «Об'єкт правовідносин відумерлості спадщини» доведено, що об'єктом правовідносин відумерлості спадщини є спадщина. Розглянуто дві наукові позиції щодо складу спадщини: 1) склад спадщини складають права й обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинились внаслідок його смерті (З.В. Ромовська, Л.В. Лещенко); 2) склад спадщини складають майно, майнові права й обов'язки, що належали спадкодавцеві (І.В. Жилінкова, Ю.Є. Ходико). При дослідженні наведених наукових позицій зроблено висновок, що до складу відумерлої спадщини входить майно, майнові права й обов'язки. Необхідність виокремлення саме майна у складі відумерлості спадщини пов'язана з законодавчою побудовою змісту ст. 1277 ЦК України, зокрема згідно з режимом нерухомого майна визначається суб'єкт- правонаступник, встановлюється суб'єкт збереження спадкового майна. Проведено розмежування категорій «відумерле майно» та «відумерлість спадщини».

Підрозділ 2.3 «Зміст правовідносин відумерлості спадщини» присвячено виявленню змісту правовідносин відумерлості спадщини за цивільним законодавством, що відрізняється від адміністративних правовідносин відумерлості спадщини. Особливість змісту цивільних правовідносин відумерлості спадщини полягає у тому, що орган місцевого самоврядування є зобов'язальним суб'єктом, який має обов'язки щодо визнання спадщини відумерлою, але не має суб'єктивного права щодо відмови від таких дій. При цьому територіальна громада в особі органів місцевого самоврядування виступає рівним учасником усіх цивільних правовідносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Право кредиторів, власників або користувачів суміжних земельних ділянок

сільськогосподарського призначення спадкодавця на звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою виконує стимулюючу функцію для органів місцевого самоврядування та спрямовано на захист приватних інтересів заявників.

Розділ 3 «Підстави та наслідки визнання спадщини відумерлою» складається з трьох підрозділів.

У підрозділ 3.1 «Матеріальні підстави визнання спадщини відумерлою» досліджено генезис, поняття й особливості матеріальних підстав визнання спадщини відумерлою. До матеріальних підстав визнання спадщини відумерлою, за загальним правилом, віднесено: усунення від спадкування, неприйняття або відмова від спадщини спадкоємцями, відсутність спадкоємців.

Встановлення факту відсутності спадкоємців можливо шляхом: звернення із запитом до Спадкового реєстру про наявність заповіту; розміщення оголошення про пошук спадкоємців та намір територіальної громади звернутися до суду про визнання спадщини відумерлою; отримання довідки з нотаріальної контори про відсутність звернення спадкоємців щодо оформлення спадщини; встановлення відсутності спадкоємців першої черги шляхом звернення до реєстру актів цивільного стану населення та інші заходи. Тільки після здійснення дій щодо пошуку спадкоємців можна вказувати на факт відсутності спадкоємців.

Усунення від права на спадкування було другою історичною підставою в еволюції відумерлості спадщини. В українському праві інститут негідних спадкоємців має власну національну традицію, тому що підстави усунення від спадщини історично мали змішаний романо-германський характер, оскільки передбачали як посягання на життя спадкодавця, так і здійснення майбутнім спадкоємцем принизливих (негідних) вчинків, що унеможлиблювало йому продовжувати славні традиції української родини. Українське законодавство встановлює такі групи підстав визнання спадкоємця негідним: здійснення протиправних дій проти життя і здоров'я спадкодавця: умисне позбавлення життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинення замаху на їхнє життя (ч. 1 ст. 1224 ЦК України); негідна поведінка майбутнього спадкоємця; відсутність родинного зв'язку між спадкодавцем та спадкоємцем.

Неприйняття спадщини є самостійною підставою відумерлості спадщини. Для встановлення неприйняття спадщини необхідна наявність юридичного складу фактів, зокрема: закликання особи (спадкоємця) до прийняття спадщини у певний строк та відсутність дій від закликаного спадкоємця щодо прийняття спадщини. Складність цієї підстави полягає в тому, що невідома можлива подальша поведінка спадкоємця. Тому законодавець цілком логічно виокремив дві самостійні категорії: неприйняття спадщини та відмову від спадщини. Для розмежування цих двох явищ варто законодавчо визначити строк, що свідчить про неприйняття спадщини.

Відмова від спадщини на відмінну від неприйняття спадщини є активною поведінкою спадкоємця, що свідчить про його небажання отримати спадщину. Конструкції неприйняття спадщини та відмови від спадщини є різними за своєю правовою природою. Приймаючи рішення щодо відмови від спадщини спадкоємець здійснює дію, що спрямована на припинення процесу переходу майнових прав в порядку спадкування. Неповнолітня особа віком від 14 до 18 років може відмовитись від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування. Відмова від спадщини повинна бути правомірною.

Підрозділ 3.2 «Процесуальні підстави визнання спадщини відумерлою» присвячено розгляду процесуальних підстав визнання спадщини відумерлою. Виявлення відумерлої

спадщини органами місцевого самоврядування здійснюється відповідною територіальною громадою у порядку, встановленому органами місцевого самоврядування. Стадія управління майном існує між відкриттям спадщини до ухвалення рішення суду щодо визнання спадщини відумерлою. Визнання спадщини відумерлою в Україні здійснюється на підставі рішення суду. Для звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою необхідна наявність факту спливу одного року з часу відкриття спадщини. При цьому цивільним законодавством не встановлено граничного строку, протягом якого після одного року з часу відкриття спадщини має бути подана заява.

У підрозділі 3.3 «Наслідки визнання спадщини відумерлою» розглянуто порядок переходу права власності на відумерле майно до територіальної громади та задоволення вимог кредиторів за відумерлою спадщиною.

Перехід прав на відумерле майно є трансформацію приватного права та інтересу у публічний, шляхом зміни режиму майна з права приватної власності на комунальну власність. Розглянуто законодавчі положення різних держав щодо переходу майна до власності територіальної громади або інших суб'єктів. Так, відповідно до ч. 3 ст. 1277 ЦК України спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини, а нерухоме майно – за його місцезнаходженням. Аналогічне положення закріплене у ч. 2 ст. 1083 ЦК Республіки Казахстан. У ч. 3 ст. 1157 ЦК Республіки Узбекистан передбачена можливість переходу відумерлої спадщини у власність як територіальної громади, так і держави. Статтею 18 Закону Естонії «Про спадкування у Естонії» передбачено, що при відсутності спадкоємців, спадкоємцем за законом є одиниця місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини; якщо місце відкриття спадщини перебуває в іноземній державі та до спадкування застосовуються норми права Естонії; при відсутності спадкоємців, спадкоємцем за законом є Естонська Республіка.

На підставі аналізу рішення різних органів місцевого самоврядування виокремлені такі наслідки переходу відумерлої спадщини до територіальної громади на підставі судового рішення: ухвалення рішення щодо прийняття рухомого, нерухомого майна до комунальної власності; реєстрація нерухомого майна за територіальною громадою; розірвання договору щодо управління відумерлою спадщиною та договору про збереження або тимчасове користування об'єктом відумерлої спадщини; реалізація нерухомого майна шляхом приватизації, викупу власниками суміжних частин будинку за їх бажанням; надання у користування нерухомого майна тощо. Кожна територіальна громада в особі органів місцевого самоврядування має право розпоряджатися власним майном, зокрема майном, що перейшло за правилами відумерлості спадщини, на власний розсуд та для задоволення потреб громадян, що складають відповідну територіальну громаду.

Перехід права власності на відумерле майно до територіальної громади тягне за собою обов'язок задовольнити усі вимоги кредитора, які обтяжували майно спадкодавця. Для пасивного складу спадщини, що переходить за правилами відумерлої спадщини до територіальної громади властиві такі ознаки: 1) обов'язки спадкодавця повинні існувати на момент відкриття спадщини, тобто вони залишились невиконаними у зв'язку зі смертю боржника; 2) до пасиву спадщини не входять обов'язки, що виникли з адміністративних, трудових правовідносин та інші зобов'язання, що мають безпосередній зв'язок з особою-спадкодавцем; 3) обов'язки повинні виникати з правомірних підстав, щодо яких існує правило переходу до спадкоємців; 4) виконання

обов'язків здійснюється у межах вартості спадкового майна та за умови пред'явлення вимог кредитора щодо погашення боргу. Задоволення вимог кредитором повинно здійснюватися у строки встановлені у ст. 1281 ЦК України, зокрема кредиторіві спадкодавця належить протягом шести місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, пред'явити свої вимоги до спадкоємців, які прийняли спадщину, незалежно від настання строку вимоги.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні особливостей відумерлості спадщини за цивільним законодавством України. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них такі:

1. У період первісного ладу плем'я розглядалося як одна сім'я і цей колективний суб'єкт набував усі права на майно. Таке положення стало започаткуванням права роду на майно, що було первинним перед правом інших суб'єктів та з часом трансформувалось у право публічного суб'єкта на отримання спадщини для підтримки існуючих правовідносин щодо об'єкта спадкування, з приводу якого не заявлені вимоги приватних спадкоємців. Історично у спадкове законодавство було покладено два підходи щодо праворозуміння відумерлого майна: як до майна безхазяйного (римська традиція) та майна, що переходить у власність держави на підставі спадкового зв'язку між суб'єктом та об'єктом (германська традиція).

2. З'ясовано, що існує дві наукові позиції щодо розуміння поняття відумерлості спадщини: матеріальна (розгляд відумерлості спадщини як майна, що залишається після смерті спадкодавця) та процесуальна (як процес переходу майна до територіальної громади). У широкому розумінні відумерлість спадщини охоплює поняття відумерлого майна та процес визнання і прийняття спадщини до територіальної громади. У вузькому розумінні, відумерлість спадщини – це процес переходу відумерлого майна до власності територіальної громади.

Виявлено чотири наукових підходи до поняття та природи відумерлості спадщини: 1) різновид спадкування; 2) процес переходу майна до територіальної громади; 3) різновид набуття права власності; 4) спадкування особливого роду (*sui generis*).

Аргументовано, що у зв'язку з розділенням категорій «відумерле майно» та «відумерла спадщина» правова природа цих явищ повинна розглядатися окремо.

3. Вказано, що до складу юридичних фактів відумерлості спадщини, входить така система юридичних фактів: 1) юридичний факт – відкриття спадщини; 2) юридичний факт (презумпція) виявлення майна, щодо якого існує припущення існування статусу відумерлого; 3) юридичний факт належності відумерлого майна померлій особі; 4) юридичний факт відсутності спадкоємців на майно, відмови їх від спадщини, неприйняття спадкоємцями спадщини або їх усунення від спадкування; 5) юридичний факт звернення територіальної громади до суду про визнання майна відумерлим та прийняття відумерлої спадщини; 6) юридичний факт – рішення суду щодо визнання спадщини відумерлою та наділення відповідної територіальної громади статусом правонаступника.

4. Доведено, що територіальна громада не є спадкоємцем, оскільки цей суб'єкт не має права на спадкування, а має обов'язок вступити у спадщину. Тому цей суб'єкт і не визначено у чергах спадкоємців.

Здійснено класифікацію суб'єктів правовідносин відумерлості спадщини на:

1) суб'єкти, які мають право звернутися до суду про визнання спадщини відумерлою, котрі поділяються на: а) зобов'язальні суб'єкти щодо подання заяви до суду (органи місцевого самоврядування); б) уповноважені суб'єкти звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою (кредитори спадкодавця, власники або користувачі суміжних земельних ділянок, якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення); в) заінтересовані суб'єкти (спадкоємці, які заявляють свої майнові права на спадщину після її визнання відумерлою);

2) суб'єкти- правонаступники;

3) допоміжні суб'єкти у відносинах визнання спадщини відумерлою (нотаріус, суд).

5. Визначено, що об'єктом правовідносин відумерлості спадщини є майно, майнові права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Цивільним законодавством не передбачено будь-яких обмежень щодо складу відумерлої спадщини, зокрема до складу відумерлої спадщини може входити рухоме і нерухоме майно, землі сільськогосподарського призначення, пай на земельну ділянку; речові права на нерухоме майно; корпоративні права; майнові права на об'єкти інтелектуальної власності, інші майнові права.

Визначено, що відумерле майно – це майно, майнові права, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті та яке передається у власність територіальної громади на підставі рішенням суду, на території якого знаходиться таке майно. Відумерлість спадщини (у вузькому розумінні) – процес (система дій) переходу майна, майнових прав, обов'язків до територіальної громади у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття.

6. Обґрунтовано розмежування адміністративних та цивільних правовідносин у сфері відумерлості спадщини. Адміністративні відносини відумерлості спадщини – це дії, пов'язані з виявленням, взяттям на облік, збереженням та розпорядженням об'єктами відумерлої спадщини в інтересах територіальної громади. Цивільні правовідносини відумерлості спадщини – це дії, спрямовані на звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою та переходу права власності на відумерле майно до територіальної громади.

Уповноважені суб'єкти у правовідносинах відумерлості спадщини мають такі права: право на звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою; право на одержання інформації зі Спадкового реєстру про заведену спадкову справу та видане свідоцтво про право на спадщину; право вимоги щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди спадкоємця.

Заінтересовані суб'єкти (спадкоємці, які заявляють свої майнові права на спадщину після її визнання відумерлою) мають такі суб'єктивні права вимоги: перегляд рішення про визнання спадщини відумерлою; встановлення додаткового строку для вступу у спадщину; повернення грошової компенсації вартості спадкового майна від територіальної громади.

7. Досліджені матеріальні підстави визнання спадщини відумерлою. Відсутність спадкоємців – це статичний факт, що констатує відсутність приватного суб'єкта, який має волевиявлення отримати майно у власність та здійснювати правомочності щодо суб'єкта власності. При цьому ця підстава стала першою, яка була визначена законодавством для визнання спадщини відумерлою.

Усунення від права на спадкування (інститут негідних спадкоємців) є національним інститутом спадкового права, який пройшов еволюційні етапи формування, та властивий національній традиції розвитку права. Усунення від права на спадкування є самостійною, комплексною матеріальною підставою відумерлості спадщини, оскільки охоплює дві необхідні підстави для визнання спадщини відумерлою: негідність спадкоємців та відсутність спадкоємців. Історично усунення від права на спадкування, як матеріальна підстава відумерлості спадщини сформувався пізніше ніж інститут відсутності спадкоємців.

Неприйняття спадщини – це бездіяльність закликаного спадкоємця, що вказує на його намір не здійснювати дії щодо прийняття спадщини. Запропоновано поділяти підстави з неприйняття спадщини за позитивним та негативним змістом. Позитивні підстави неприйняття спадщини – фактичні, юридичні обставини, що дозволяють спадкоємцю отримати спадщину та вказують на його намір не здійснювати дії щодо прийняття спадщини. Негативні підстави неприйняття спадщини – фактичні, юридичні обставини, що не дозволяють спадкоємцю реалізувати своє право на спадщину (хвороба, відсутність своєчасних відомостей про смерть спадкодавця, ув'язнення, інвалідність тощо).

Відмова від спадщини як матеріальна підстава визнання спадщини відумерлою є складним юридичним фактом, що поєднує такі факти: відмову від спадщини, неприйняття спадщини іншими спадкоємцями, спливу одного року з часу відкриття спадщини.

8. Доведено наявність двох порядків щодо переходу майна у власність територіальної громади. Перший порядок передбачає перехід нерухомого майна до територіальної громади за місцем його місцезнаходження. Другий порядок – перехід майна щодо рухомого майна.

Доведена фактична потреба у визначенні окремого строку неприйняття спадщини в аспекті відумерлості спадщини, оскільки строк в один рік для встановлення факту неприйняття спадщини є недостатнім.

Встановлено таку процесуальну систему дій визнання спадщини відумерлою: 1) виявлення відумерлої спадщини органами місцевого самоврядування відповідної територіальної громади; 2) управління відумерлою спадщиною, зокрема здійснення публікації про наявність виявленої відумерлої спадщини та можливості порушення процедури визнання спадщини відумерлою органами місцевого самоврядування відповідної територіальної громади у засобах масової інформації державного значення; отримання інформації зі Спадкового реєстру; охорона; оцінка майна; 3) звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою; 4) ухвалення судового рішення про визнання спадщини відумерлою.

9. Виокремлені такі наслідки переходу відумерлого майна до територіальної громади на підставі судового рішення: ухвалення рішення щодо прийняття рухомого, нерухомого майна до комунальної власності; реєстрація нерухомого майна за територіальною громадою; розірвання договору щодо управління відумерлою спадщиною та договорів про збереження або тимчасове користування об'єктом відумерлої спадщини; реалізація нерухомого майна шляхом приватизації, викупу власниками суміжних частин будинку за їх бажанням; надання у користування нерухомого майна тощо.

Визначено, що задоволення вимог кредитора спадкодавця за відумерлою спадщиною має відносний характер. Вимоги кредитора спадкодавця за відумерлою спадщиною мають такі обмеження:

1) часові: кредитор повинен пред'явити свої вимоги протягом шести місяців, у разі неможливості отримати інформацію про відкриття спадщини протягом одного року;

2) вартісні: вимоги кредитора задовольняються в межах вартості майна, одержаного у спадщину;

3) зобов'язальні: відшкодування лише окремих видів зобов'язання – майнова та моральна шкода, завдана спадкодавцем, обов'язок сплатити неустойку (штраф, пеню), що були присуджені судом кредиторів із спадкодавця за життя спадкодавця.

10. Сформульовані такі пропозиції з удосконалення вітчизняного цивільного законодавства у сфері відумерлості спадщини:

– ч. 2 ст. 1277 ЦК України запропоновано доповнити реченням такого змісту: «У разі неприйняття спадщини спадкоємцями, заява про прийняття спадщини подається територіальною громадою після спливу п'яти років»;

– ч. 3 ст. 1277 ЦК України запропоновано доповнити другим реченням такого змісту: «Якщо до складу відумерлої спадщини входять об'єкти культурної спадщини, то територіальна громада може відмовитися від власності на ці об'єкти на користь держави»;

– ч. 4 ст. 1277 ЦК України запропоновано доповнити ч. 6 такого змісту: «Якщо місце відкриття спадщини знаходиться в іноземній державі, то рухоме майно громадянина України переходить у власність держави, а нерухоме майно переходить у власність держави, на території якої воно знаходиться».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Нечаєва К. О. Співвідношення понять «відумерла спадщина» та «безхазяйне майно». *Право і безпека*. 2014. № 1 (52). С. 144-149.

2. Нечаєва К. О. Проблеми універсального правонаступництва у відносинах з відумерлою спадщиною. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія юридичні науки. 2016. Вип. І. Т. 1. С. 137-140.

3. Нечаєва К. О. Суб'єкт прав на відумерлу спадщину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2016. Вип. 37. Т. 2. С. 32-36.

4. Нечаєва К. А. Управление выморочным имуществом. *Оралдың ғылым жаршысы*. Серія: Экономические науки, Государственное управление. Право. 2016. № 7 (161). С. 86-92.

5. Нечаєва К. О. До проблеми визначення категорії відумерлості спадщини. *Право і безпека*. 2016. № 3. С. 108-112.

6. Нечаєва К. О. Характеристика юридичних фактів відумерлості спадщини. *Держава і право*. 2017. № 75. С. 317-327.

7. Нечаєва К. О. Правова природа відносин, що виникають у зв'язку з визнанням спадщини відумерлою. *Сучасні проблеми цивілістики: матеріали круглого столу, присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова* (м. Харків, 20 груд. 2013 р.). Харків: НІОУ ім. Ярослава Мудрого, НДІ правознавства, 2014. С. 154-156.

8. Нечаєва К. О. До питання щодо співвідношення правових режимів відумерлої спадщини та безхазяйного майна. *Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті О. А. Пушкіна* (м. Харків, 7 черв. 2014 р.). Харків: ХНУВС, 2014. С. 319-321.

9. Нечаєва К. О. Задоволення вимог кредитора спадкодавця при переході до територіальної громади відмерлої спадщини. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*: матеріали наук.- практ. конф. (м. Харків, 14 трав. 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 158-161.

10. Нечаєва К. О. Відумерлість спадщини: теоретичні проблеми визначення. *Проблеми цивільного права та процесу*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті професора О.А. Пушкіна (м. Харків, 30 трав. 2015 р.). Харків: ХНУВС, 2015. С. 339-342.

11. Нечаєва К. О. Щодо поняття суб'єкту прав на відумерлу спадщину. *O noua perspectiva a proceselor de integrare europeana a Moldovei si Ucrainei*: conferinta internationala stiintifico-practica (25-26 martie 2016 / Institutul cercetari juridice si politice al academiilor de stiinta a Moldovei). Chisinau, Republica Moldova, 2016. С. 262.

12. Нечаєва К. О. Відсутність спадкоємців як матеріальна підстава визнання спадщини відумерлою. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24–25 березня 2017 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 30–34.

АНОТАЦІЯ

Нечаєва К.О. Відумерлість спадщини за цивільним законодавством України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, Івано-Франківськ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню відумерлості спадщини за цивільним законодавством України. Розглянуто генезис законодавства та позиції науковців щодо поняття і правової природи відумерлості спадщини. Охарактеризовано сутність відумерлості спадщини, як самостійної цивілістичної категорії. Сформульовано поняття та надано характеристику відумерлості спадщини. Визначено склад юридичних фактів відумерлості спадщини. Доведена необхідність розмежування понять «відумерле майно» та «відумерлість спадщини». Виявлено суб'єктів правовідносин відумерлості спадщини. Охарактеризовано об'єкти відумерлості спадщини. Виявлені особливості змісту правовідносин відумерлості спадщини. Надано характеристику матеріальним та процесуальним підставам відумерлості спадщини. Визначено порядок задоволення вимог кредиторів спадкодавця за відумерлою спадщиною. Сформульовано напрями вдосконалення цивільно-правового регулювання відумерлості спадщини в Україні.

Ключові слова: відумерлість спадщини, спадщина, майно, майнові права, територіальна громада, органи місцевого самоврядування, спадкодавець, спадкоємець, кредитор, відмова від спадщини, усунення від спадщини, неприйняття спадщини.

АННОТАЦИЯ

Нечаева К.А. Выморочность наследства по гражданскому законодательству Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Ивано-Франковский университет права имени Короля Данила Галицкого, Ивано-Франковск, 2017.

Диссертация посвящена исследованию выморочного наследства, его основаниям и последствиям в гражданском праве. Установлено, что выморочное имущество является одной из дискуссионных категорий в юридической науке, так как законодательный подход в современной цивилистике относительно этого правового явления разделился на две группы: теорию наследования (универсальное правопреемство традиция германского права) и теорию оккупации (сингулярное правопреемство, традиция римского права).

Сформулирован дополнительный критерий отличия правовой природы выморочного и бесхозного имущества. Предложено разграничивать понятие: «выморочное имущество» и «выморочное наследство».

Доказано, что термин «выморочное наследство» базируется на логико-правовых связях относительно субъекта, а не объекта. Определены две взаимосвязанные категории: «выморочное имущество» и «наследование выморочного имущества». Наследование выморочного имущества может рассматриваться как широкое понятие, охватывающее статус выморочного имущества и процесс признания наследства выморочным.

Обосновано, что территориальная община не является наследником, поскольку этот субъект не имеет права на наследование, а имеет обязанность вступить в наследство. Поэтому этот субъект и не определен в очередях наследников.

Субъекты правоотношений выморочности наследства классифицированы на: 1) субъектов, имеющих право обратиться в суд о признании наследства выморочным, которые поделены на: а) обязательственных субъектов по подаче заявления в суд (органы местного самоуправления); 2) уполномоченных субъектов обращения в суд с заявлением о признании наследства выморочным (кредиторы наследодателя, владельцы или пользователи смежных земельных участков, если в состав наследства входят земельные участки сельскохозяйственного назначения); 3) заинтересованных субъектов (наследники, заявляющие свои имущественные права на наследство после признания его выморочным); 2) субъекты правопреемники (органы местного самоуправления, юридические лица); 3) вспомогательные субъекты в отношении признания наследства выморочным (нотариус, суд).

Определено, что объектом правоотношений выморочности наследства имеется имущество, имущественные права и обязанности, принадлежавшие наследодателю на момент открытия наследства и не прекратившиеся вследствие его смерти. Установлено, что гражданским законодательством Украины не предусмотрено каких-либо ограничений по составу выморочного наследства, в частности в состав выморочного наследства может входить движимое и недвижимое имущество, земли сельскохозяйственного назначения, пай на земельный участок; вещные права на недвижимое имущество; корпоративные права; имущественные права на объекты интеллектуальной собственности, иные имущественные права.

Выморочное имущество определено как имущество, имущественные права, которые принадлежали наследодателю на момент открытия наследства и не прекратились вследствие его смерти, передаваемое в собственность территориальной общины на основании решения суда, на территории которого находится такое имущество. Выморочность наследства (в узком смысле) – это процесс (система действий) перехода имущества, имущественных прав, обязанностей территориальной общины в случае отсутствия наследников по завещанию и по закону, устранения их от права на наследование, непринятия ими наследства, а также отказа от его принятия.

Установлено такую процессуальную систему действий признания наследства выморочным: 1) выявление выморочного имущества органами местного самоуправления

соответствующей территориальной общины; 2) управление выморочным имуществом, в частности осуществления публикации о наличии выявленного имущества и возможности возбуждения процедуры признания наследства выморочным органами местного самоуправления соответствующей территориальной общины в средствах массовой информации государственного значения; получение информации из Наследственного реестра; охрана; оценка имущества; 3) обращение в суд с заявлением о признании наследства выморочным; 4) вынесения судебного решения о признании наследства выморочным.

Доказано наличие двух порядков перехода имущества в собственность территориальной общины: 1) переход недвижимого имущества территориальной общины по месту его местонахождения; 2) переход имущества к движимому имуществу.

Сформулированы предложения по совершенствованию гражданского законодательства Украины в сфере выморочности наследства.

Ключевые слова: выморочность наследства, наследство, имущество, имущественные права, территориальная община, органы местного самоуправления, наследодатель, наследник, кредитор, отказ от наследства, устранение от наследства, непринятие наследства.

SUMMARY

Nechaieva K.O. Escheat of a Succession under the Civil Law of Ukraine. – *On the rights of manuscript.*

The thesis for a candidate's degree by the specialty 12.00.03 – civil law and procedure; family law; international private law. – Ivano-Frankivsk King Danylo Halitskyi University of Law, Ivano-Frankivsk, 2017.

The dissertation is focused on studying the escheat of a succession under the civil law of Ukraine. The genesis of legislation and the points of view of scholars regarding the concept and legal nature of the escheat of a succession have been considered. The author has characterized the essence of the escheat of a succession as an independent civilised category. The author has formulated the concept and has provided the characteristics of the escheat of a succession. The composition of legal facts of the escheat of a succession has been determined. The necessity of allocating the concepts of “escheat property” and “escheat of a succession” has been proved. The author has identified the subjects of legal relations of the escheat of a succession. The objects of the escheat of a succession have been characterized. The features of the content of legal relations of the escheat of a succession have been revealed. The characteristic of the material and procedural grounds of the escheat of a succession has been provided. The procedure of satisfying the claims of the ancestor's creditors for the escheat succession has been determined. The directions of improving civil and legal regulation of the escheat of a succession in Ukraine have been formulated.

Keywords: escheat of succession, succession, property, property rights, territorial community, local self-governments, ancestor, lawful heir, creditor, renunciation of a succession by an heir, abatement of a succession, rejection of a succession.